

Daniel Gerbery: *Podoby práce: Sociologický pohľad*
 Bratislava, Stimul 2022, 151 s.

Daniel Gerbery se v knize *Podoby práce: Sociologický pohľad* zaměřuje na několik důležitých aspektů práce. Odcizená práce, práce, která postrádá smysl, pracující chudoba a genderová podoba práce jsou výsekem aspektů práce, které si Gerbery zvolil a představil v různých teoretických a metodologických východiscích. V analytické části svého díla se zaměřuje na slovenskou společnost a její mezinárodní srovnání. Autorem cílem je poodhalit sociologicky relevantní napětí, kontradikce nebo paradoxy ve vztahu k obsahu práce a její sociálně-ekonomické konsekvence a předpoklady (s. 5). Snaží se přispět ke společenské debatě na Slovensku a vyplnit intelektuální a společensky zajímavé mezery (s. 6).

Kniha je rozdělena do pěti kapitol, z nichž dvě jsou věnovány teoretickým (odcizená práce a smysl práce) a tři analytickým konceptům (pracující chudoba, dynamika pracující chudoby a vývoj názorů veřejnosti na participaci žen na pracovním trhu), ve kterých Gerbery analyzuje kvantitativní data EVS (European value study) a SILC (Statistics on income and living conditions).

Úvodní kapitola o odcizené práci je přehledným shrnutím vzniku a vývoje tohoto konceptu a jeho klesajícího významu v současné sociologii práce. Gerbery zde shrnuje také diskuse, které jsou s konceptem odcizené práce neoddělitelně spojeny – o povaze lidského bytí ve společnosti a o povaze práce vycházející z Marxových textů. Právě tyto diskuse, které jsou nám v knize předkládány, potom vedou k rozdělení konceptu odcizené práce na jeho subjektivní a strukturální složku. V úvodní kapitole nechybí přehled nejvýznamnější sociologické literatury na téma práce a odcizení od Seemana, Hortona, Blaunera, Bravermana a dalších. Cílem této kapitoly je předestřít možnosti revitalizace koncep-

tu odcizené práce. K tomuto závěru (možnosti revitalizace konceptu odcizené práce) Gerbery dochází skrze pokračovatele kritické teorie Axela Honnetha a jeho teorie uznání. Gerbery popisuje Honnethův přínos v tom, že přesouvá pozornost z jakéhosi idealizovaného obrazu lidské přirozenosti na zvnitřněná očekávání charakteristik institucionálních rámců a organizace práce. Současně tematizuje odcizenou práci ve vztahu k všeobecně sdíleným představám a normám, co by práce měla přinášet a znamenat (s. 26). V neposlední řadě Gerbery vnímá práci a odcizenou práci jako součást současných sociálních konfliktů a argumentuje za jejich rozvážení v sociologickém výzkumu a teorii.

Druhá kapitola knihy se věnuje neméně zajímavému a důležitému aspektu práce, tedy smyslu práce v jeho subjektivním i objektivním významu. Právě rozdělení vnímání smyslnosti práce na ose subjektivní/objektivní představuje výzvu pro sociologickou teorii a výzkum. Gerbery chápe důležitost konceptu smyslnosti práce pro sociologii v propojení s utvářením socioekonomických nerovností a tvrdí, že právě skrze sociologickou konceptualizaci smyslnosti práce můžeme pochopit, jak tyto nerovnosti souvisí s možností vykonávat práci, která má pro člověka zvnitřněný význam (s. 31). Jedním z předkládaných pokusů, jak konceptualizovat smyslnost práce v této knize, je typologie/definice Laasera a Karlssona, kteří smyslnost práce zkoumají na třech aspektech práce: autonomie, uznání a důstojnost. Každá z těchto tří dimenzí potom má jak subjektivní, tak objektivní aspekty tvořící ve výsledku jakousi typologii smyslnosti práce, které zvýrazňují dynamickou povahu smyslnosti práce nejen jako sociologického konceptu, ale především v její neukotvené, neustále vyjednávané sociální a ekonomické dimenzi. K diskusi o smyslnosti práce určitě patří také koncept Bullshit Jobs Davida Graebera, kterému je v knize věnována jedna podkapitola.

V této podkapitole se projevuje pnutí mezi kvantitativně a kvalitativně orientovanou sociologií. Ačkoli Gerbery představuje Bullshit Jobs jako inovativní, provokativní a cenný vhled do problematiky smysluplnosti práce, je v textu patrná autorova obezřetnost vůči kvalitativnímu zkoumání, která se projevuje častými poukazy na obecně formulované kritiky Graeberovy knihy. Jedna z hlavních výtek, směřujících ke Graeberově knize, se zabývá metodologickými nástrahami plynoucími z povahy Graeberem analyzovaných svědectví. Gerbery bohužel stejným způsobem nepřistupuje také ke kvantitativním statistickým šetřením, která pracovala s Graeberovým konceptem Bullshit Jobs, a opomíjí veškeré limity takového zkoumání.

Po teoreticky laděných úvodních kapitolách následuje kapitola o práci a chudobě se zaměřením na Slovensko. Gerbery se k pracující chudobě staví jako k hybridnímu konceptu, který sice odkazuje k životním podmínkám jednotlivců, zároveň se však při jeho zkoumání musí brát v potaz situace domácností, ve kterých tito jednotlivci žijí (s. 49). Dalšími důležitými faktory zkoumání pracující chudoby jsou veřejné politiky a podoba sociálních transferů. Po vylíčených problémech s definováním pracující chudoby Gerbery přináší obecné parametry pracující chudoby na Slovensku a její evropské srovnání. Poukazuje na fakt, že ačkoli se Slovensko v evropském srovnání řadí mezi země s nejnižší mírou příjmové chudoby, zároveň i samotná hranice chudoby patří k těm nejnižším (s. 54). Mezi nejohroženější skupiny řadí samoživitele, rodiny s více dětmi, domácnosti s vysokou koncentrací nezaměstnanosti a osoby s nižší úrovní dosaženého vzdělání (s. 55). Kontext pracující chudoby na Slovensku a celoevropské zařazení přispívá k celkovému vhledu do této problematiky a zvýrazňuje její důležitost nejen na rovině národních politik, ale i jako globální sociální problém. Zajímavým rozměrem pracující chudoby je její rozdělení a rozlišení v rozmezí zaměst-

nanci a osoby samostatně výdělečné. Zde Gerbery přináší ještě rozměr materiální deprivace, která spolu s příjmovou deprivací tvoří komplexnější obraz. Asi nepřekvapivě Gerbery nachází spojení pracovní chudoby s mentálním zdravím, pohodou a kvalitou interpersonálních vztahů. Co se týče dynamiky pracující chudoby na Slovensku, kterou Gerbery zkoumal na základě longitudinálních dat SILC, Gerbery zjišťuje, že se jedná o částečně tranzitní fenomén. Více jak polovina lidí zařazených v kategorii pracující chudoby se dokáže z chudoby vymanit, přesto pro tu druhou polovinu se jedná o trvalý stav (s. 99).

Poslední kapitola knihy se zabírá tématem práce z roviny kulturní. Otázka, kterou si klade, se zdá na první pohled jednoznačná. Jak se vyvinul názor na participaci žen na pracovním trhu? A jak se vyvinul názor na dělbu rolí mezi ženami a muži? Způsob, kterým Gerbery zpracovává tuto otázku, však nastiňuje širší okolnosti a komplikuje jednoznačnou odpověď. Ačkoli na Slovensku kontinuálně posiluje pozitivní vnímání pracujících matek a žen obecně, došlo k obratu v názoru na preference žen ve vztahu k domácnosti a péči (s. 112). Stejně tak doznala proměny odpověď na otázku participace vdaných žen na pracovním trhu v době vysoké nezaměstnanosti. Gerbery analyzuje vliv věku, věkových kohort a vzdělání na výzkumné téma. Zajímavým zjištěním je oslabení efektu vzdělání a věků na rozdělení genderových rolí a posílení efektu počtu dětí v domácnosti (s. 132).

Knih *Podoby práce: Sociologický pohled* je seskupením pěti zajímavých kapitol o různých aspektech práce. V prvních dvou nás Gerbery zavádí do možností využití a znovuobjevení klasických sociologických konceptů a dělá tak s přehledem a jasným záměrem. Stejně tak kapitoly o pracující chudobě a vývoji veřejného mínění o genderových rolích na pracovním trhu a celkově vnímání zapojení žen na pracovní trh tvoří zajímavý náhled do slovenské společ-

nosti a zajímavý podnět pro srovnání s českou společností. Nicméně celkově kniha působí jako přinejmenším dva texty v jednom, kde teoretické a empirické kapitoly nic kromě tématu práce nespojuje. Gerbery sice jako motivaci pro tuto knihu uvádí snahu rozšířit diskusi o práci ze sociologického pohledu, nicméně z pohledu čtenáře tím nesourodé spojení dvou částí textu nemizí. Knize podle mého názoru chybí kontext současného sociologického bádání na téma práce na Slovensku, který by snad alespoň částečně osvětlil důvody, které Gerberého vedly k seskupení těchto kapitol do jedné knihy.

Jan Meyer
Fakulta sociálních studií,
Masarykova univerzita
janmeyer@mail.muni.cz

Paul Collier: *Budoucnost kapitalismu: Tváří v tvář novým úzkostem*

Praha, Argo 2020, 300 s.

Paul Collier se ve své osmé knize s názvem *Budoucnost kapitalismu: Tváří v tvář novým úzkostem* na 300 stranách zabývá socioekonomickými otázkami současného světa. Autor díky kombinaci své vědecké práce, vlastních životních zkušeností a syntézy vědeckých poznatků z širšího spektra sociologických oborů hledá důvody vzniku společenských propastí, popisuje jejich dopady na společnost a navrhuje jejich řešení. Jednotlivé oblasti rozebírá ve čtyřech částech knihy s názvy *Krise, Obroda etiky, Obroda inkluzivní společnosti* a *Obroda inkluzivní politiky*.

V první části knihy autor popisuje rozšíření společenských trhlin a politický, ekonomický a společenský vývoj, který toto rozšíření ovlivnil. Collier mimo jiné uvádí historického původce problémů: zničení výhod sociální demokracie středostavovskými intelektuály (s. 23). Na pravici autor inter alia negativně hodnotí ignorování po-

zitivních dopadů státních zásahů na ekonomiku a společnost nebo přeceňování možností neviditelné ruky trhu. Na levici mimo jiné kritizuje posedlost lidskými právy, která jsou ale oproštěná od povinností. Jeho politický postoj, který sám označuje za centralistický, pak shrnuje citace: „aktivní stát potřebujeme, ale musí se spokojit se skromnější rolí. Trh potřebujeme, ale musí jej usměrňovat představa smysluplného cíle zasazeného do pevného etického rámce.“ (s. 37) Collier akcentuje, že kapitalismus je sice stěžejní pro blahobyt a má za sebou mnoho úspěchů, upozorňuje ale také na to, že individuální zkušenost s kapitalismem nemusí být přímočaře pozitivní a že mnoho lidí aktuální stav tohoto systému zpochybňuje. Pro řešení problémů tak kniha nabízí soubor opatření, která autor pojmenovává *sociálním maternalismem* (s. 37).

Druhá část knihy popisuje situaci, kdy moderní ekonomie charakterizuje člověka jako sice racionální ekonomickou, ale také sobeckou a chamtivou bytost. Lidé takoví ve skutečnosti nejsou, sám autor tuto část knihy uvádí: „moderní kapitalismus má potenciál nás všechny dovést k nebývalému blahobytu, jenže se zmítá v mravním rozkladu a má nakročeno ke špatnému konci. Lidé potřebují pocit smysluplnosti, ten jim kapitalismus neskýtá. Přitom by ale mohl.“ (s. 43) Skrze tyto úvahy se autor dostává ke stěžejním tématům knihy: narativům a recipročním závazkům.

Podobně jako se Yuval Noah Harari v knize *Homo Deus: Stručné dějiny zítřka* odkazuje na roli jazyka, vyprávění příběhů a písma pro chápání minulosti a budoucnosti a utváření dějin (Leda 2017, s. 157–178) odkazuje Collier na důležitou roli narativů. Mluví o jejich prospěšnosti při internalizaci našich morálních norem, propojení činů s důsledky, tvoření komunit a propojování sociálních bublin (s. 51–55). O pozitivní roli narativů, a potažmo recipročních závazků na morálních státech v období dvou desítek let po druhé světové válce, kdy: „vymanění z osidel Velké hos-